

Є.С. Горб

Донецький національний університет, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ ПРОТЯГОМ 1918 – 1926 рр.

Стаття присвячена аналізу чотирьох основних напрямків суспільно-політичного життя єврейської громади Польщі у міжвоєнний період: асиміляторського, ортодоксального, сіоністичного, соціалістичного та фолькістського. Проаналізовано політичні програми, персональний склад та соціальну платформу основних єврейських політичних партій.

Ключові слова: єврейська меншина, соціально-політичні організації, партії, Друга Річ Посполита.

На жаль, вітчизняні вчені не зверталися до вивчення проблеми суспільно-політичного життя євреїв на польських теренах у міжвоєнний період. До нашого часу засадничими під час висвітлення означеної теми залишаються студії польських дослідників 20 – 30-х рр. ХХ ст. [1-4]. Серед праць останніх десятиліть варто відзначити узагальнюючий нарис Р. Жебровського [5].

Єврейська меншина займала особливе місце у суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої. Політика польської влади та населення була відверто агресивною по відношенню до єврейства – після проголошення відновлення незалежної Польської держави країною прокотилася черга погромів, активістів єврейського політичного руху постійно підозрювали у шпигунстві на користь інших держав, заарештовували тощо. Однак не дивлячись на це євреї так і не створили єдиної політичної організації, як це вдалося частково зробити німцям. Однією з причин такого стану речей були протиріччя всередині самої єврейської меншини.

Мета даної статті – висвітлення діяльності політичних організацій, що репрезентували основні напрямки суспільно-політичної думки польського єврейства міжвоєнного періоду.

Серед польського єврейства були такі, що розглядали євреїв як невід’ємну складову частину польського народу. Ці громадсько-політичні угруповання називали «асиміляторами». Цей рух зародився у 1863 р. Головним своїм завданням «асимілятори» вважали виховання єврейської молоді в дусі польського патріотизму. «Асимілятори» цілком солідаризувалися з польським національно-визвольним рухом, що значно ускладнювало їх діяльність у підросійській Польщі. З відновленням незалежної Польської держави асиміляційний єврейський рух підтвердив свою вірність ідеалам польського національно-визвольного руху, відмежувавшись від єврейських націоналістів.

У травні 1920 р. асиміляторські організації об’єдналися на варшавському з’їзді в «Об’єднання поляків мойсеєвого визнання всіх польських земель». Ця суспільна організація ставила собі за мету нормалізацію стосунків між єврейським та християнським населенням. Варшавський з’їзд асиміляторів прийняв такі ухвали: повна солідарність з польською державною ідеєю, засудження сепаратистських тенденцій серед інших єврейських політичних організацій тощо. До Правління Об’єднання увійшли представники «асиміляторів» з усіх польських земель, а саме: С. Дікштейн, Б. Ейгер, К. Горовіц, С. Кемпнер, К. Натансон, К. Стерлінг (Варшава); А. Гросс, Й. Шаре, С. Готліб (Краков); Бек, Г. Фельдштейн, Шлейхер (Львів).

Існували й інші єврейські полонофільські політичні організації: Товариство незалежних польських євреїв, Коло польських патріотів мойсеєвого визнання. Останнє навіть

декларувало, що в разі конфлікту між євреями та поляками вони стануть на боці останніх. Окрім вищезгаданих організацій, подібних ідей дотримувалося Товариство суспільної праці євреїв Польщі. Серед діячів цього товариства варто відзначити С. Дікштейна, К. та С. Натансонів, Б. Ейгера, Й. Кіршрота, С. Кемпнера, Х. Нюсбаума, С. Етінгера, А. Гірша та ін. «Асимілятори» діяли серед студентської молоді (Організація польської академічної молоді єврейського походження) і випускали місячник «Розвага» під редакцією голови організації С. Люблінера. Існували також молодіжні організації в єврейських середніх школах (Союз польської молоді єврейського походження) [1, s. 81-84].

Єврейська соціалістична робітничка партія «Поалей – Сіон» (лівиця) утворилася в 1920 р. внаслідок розколу однойменної єврейської партії. Лівицю очолили І. Лев, Зерубавель та Л. Амстердамський. Незначна частина лівиці об'єдналася в Комуністичний «Поалей – Сіон» (Ком. – Поалей – Сіон), який уклав політичний союз з єврейською секцією Комуністичної робітничої партії Польщі [1, s. 84].

Ідею утворення незалежної єврейської держави на незаселеній території (Палестина) висувала Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Vereingte». Ця партія була досить популярною серед єврейського робітництва Другої Речі Посполитої, оскільки стояла на позиціях міжнародного соціалізму. Стосовно Польщі партія зайняла позицію вичікування. Проголошення незалежності було прихильно зустрінуте на III партійній конференції (23 – 25 листопада 1918 р.). Євреї порівнювали Польщу у складі імперій із становищем світового єврейства, яке також зазнавало і продовжує зазнавати утисків.

На початку 1920 р. у партії стався розкол, внаслідок якого утворилася «лівиця» з 180 осіб. Лівиця репрезентувала ідеологію революційного марксизму і після розколу підписала такі пункти декларації від 19 березня 1920 р.

1. Програма і тактика Єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Vereingte» не відповідає жаданням пролетаріату в його боротьбі за соціалізм.

2. Сіоністична ідеологія шкідлива для єврейського пролетаріату.

3. На порядку денному має бути об'єднання польського та єврейського пролетаріату в його боротьбі за соціалізм.

Поряд із цим лівиця вважала неприйнятним комунізм, оскільки той заперечував ідею незалежності, яка згідно з ідейними засадами єврейської лівиці була першим кроком та необхідною умовою для досягнення соціалізму. Згодом «Vereingte» об'єдналися з Партією незалежних соціалістів [1, s. 84-86].

Серед єврейського робітництва найбільш впливовою партією був «Бунд», завдяки своїй багаторічній боротьбі з царатом. Ці ж робітники і склали соціальну базу партії. Окрім них до Бунду належали служники, торгівці, вчителі. Однак очільники партії обиралися виключно з інтелігенції – юристів, лікарів, інженерів [2, s. 22]. Серед визначних діячів Бунду варто згадати: Х. Ерліха, Б. Міхалевича, М. Ожеча, Е. Івінську, Х. Вейнберга, І. Ліхтенштейна, Д. Мейера, І. Іжбіцького, В. Альтера, С. Шапіро, Р. Епштейн та ін. [2, s. 42].

Загальноєврейський робітничий союз в Росії та Польщі «Бунд» у своїй програмі висував такі постулати:

1. Демократизація суспільного устрою на засадах парламентаризму, повної політичної свободи, рівноправ'я національних меншин.

2. П'ятиступеневі, пропорційні вибори до державних інституцій. Самоокреслення для кожного народу з окремою мовою. Свобода місця проживання. Повна свобода слова. Повне рівноправ'я всіх громадян без різниці статі, майнового стану, релігії та національності. Національно-культурна автономія для екстериторіальних меншин. Заміна регулярної армії народною міліцією. Відокремлення Церкви від держави, а шкільництва від Церкви. Загальнообов'язкове та безоплатне (за державний кошт) навчання всіх дітей віком до 16 років.

3. У робітничій сфері: 8-годинний робочий день, заборона тяжкої праці та повного робочого дня для жінок та молоді (16 – 18 років), забезпечення робітника в разі нещасного випадку та втрати працездатності, санітарна та культурно-освітня допомога для робітника та його родини.

4. Конфіскація церковних маєтків. Заборона великої приватної власності, її конфіскація. Земля для безробітних.

5. Забезпечення прав національної меншини для євреїв Польщі.

Бунд розгорнув надзвичайно активну кампанію страйків, протестів, маніфестацій, цілком відокремлюючись від усіх інших єврейських політичних організацій. У 1921 р., внаслідок внутрішніх розбіжностей в партії стався розкол на правицю, центр та лівицю. Правиця та центр стояли на позиціях демократизації суспільного життя як засобу для досягнення своєї основної мети. Лівиця виступала за негайне впровадження диктатури пролетаріату.

Під впливом Бунду знаходилася Центральна рада класових робітничих союзів Польщі (бл. 90 тис. членів). [1, с. 86-88]. Окрім цієї організації існувала також «Ліга пролетарської культури» (Культурліга), метою діяльності якої було поширення ідей «пролетарської культури» серед єврейського робітництва. Вищезгадана Ліга утворилася 14 січня 1922 р. у Варшаві завдяки порозумінню між членами Бунду, Поалей – Сіону та «Ferajnitze». Основу організації складали представники заводських єврейських робітничих союзів. Центральною молодіжною організацією Бунду була «Сukunft» (Майбутнє), яка керувалася безпосередньо очільниками партії. Для того, щоб підкорити своїм впливам єврейське міщанське народне шкільництво, бундівці заснували організацію «Unzere Kinder».

Рупором бундівців були друковані органи «Arbeter Sajtung» («Робітнича газета» – честоховський тижневик), «Arbeter Kooperacje» з додатком («Робітнича співпраця» – варшавський щомісячник), «Jugnt-Weker» («Будитель молоді» – варшавський щомісячник), «Unzer Gedank» («Наша думка» – віленський тижневик), «Unzer Folksajtung» (варшавська щоденна «Наша народна газета»), «Szul un Leben» (варшавський щомісячник «Школа і життя») [2, с. 44-52].

Надто велика протестна активність Бунду викликала занепокоєння польської влади. Під час польсько-радянської війни проти бундівців було застосовано репресивні методи. Зокрема, член КРПП П. Лапінський повідомляв, що наприкінці червня 1920 р. організації Бунду були розгромлені, а їх члени заарештовані. Арешти та судові процеси проходили навіть в глибокій провінції [6, с. 208-209].

Комбунд (Єврейський робітничий комуністичний союз Польщі) утворився в червні 1922 р. Неофіційно, як фракція, Комбунд почав діяти після II з'їзду Бунду (грудень 1921 р.) – тоді до неї входило 6 осіб. Комбунд (навіть керівництво) складався виключно з робітників. Комбундівці у своїй програмі наголошували на необхідності революції та диктатури пролетаріату, що мало втілитися у життя силами III Інтернаціоналу. При цьому рушійну силу революції мав скласти весь пролетаріат загалом, а не лише єврейський. У Польщі головним засобом досягнення революційного перевороту мала бути дезорганізація державного життя.

Між програмами Бунду і Комбунду не було принципової різниці. Обидві партії кінцевою метою своєї діяльності вважали суспільний переворот і встановлення влади робітничих рад. Головною різницею між Бундом та комуністичною бундівською лівицею була проблема зовнішньополітичної орієнтації. Як було зазначено вище, Комбунд долучився до III (московського) Інтернаціоналу і його члени вважали СРСР здатним до організування всіх комуністів світу для втілення у життя ідеї світової революції, запровадження диктатури пролетаріату. Бундівці ж, навпаки, вважали СРСР державою із занадто централізованою владою, такою, що не користувалася авторитетом на Заході і тому була нездатна об'єднати весь комуністичний табір задля спільної мети [2, с. 53-60].

Єврейська соціалістична робітничка партія «Ferajnitge» була організована 28 травня 1917 р. в Росії внаслідок об'єднання Сіоністично-соціалістичної робітничої партії та Єврейської соціалістичної робітничої партії. На території Польщі вона почала діяти з листопада 1918 р., але не як окрема партія, а як складова загальноросійської. Соціальною базою партії було робітництво, проте керівництво репрезентовано переважно інтелігенцією – юристами, лікарями тощо. ЄСРП (о), як і Комбунд, вважала необхідністю світову революцію, однак до цього долучали ще й ідею створення єврейської автономії на території Польщі. Об'єднані євреї-соціалісти, як і Бунд, не долучилися до III Інтернаціоналу, бо не вірили у можливість здійснення світової революції його силами. 30 липня 1922 р. «Ferajnitge» об'єдналася з незалежними соціалістами. Причиною об'єднання було твердження, що єврейський пролетаріат самостійно не в змозі втілити у життя свої плани, що викликає необхідність об'єднання з подібним соціалістичним угрупованням [2, s. 71-82].

Датою утворення Незалежної соціалістичної партії Польщі вважається 1 листопада 1921 р., коли було випущено перший номер офіційного друкованого органу партії – «Голосу незалежних соціалістів» під редакцією голови незалежних соціалістів Б. Дробнера. Соціальний склад партії нічим не відрізнявся від складу переважної більшості робітничих організацій. Програма у головних засадах дублювала політичну платформу Єврейської соціалістичної робітничої партії «Ferajnitge». Окрім Б. Дробнера до визначних діячів незалежних соціалістів варто зарахувати Й. Крука, М. Шлезінгера, Р. Явітца та ін. До друкованих органів партії належали «Naje Wort» (щоденний честоховський часопис), краківський «Голос незалежних соціалістів» [2, s. 83-99].

До ортодоксальних партій варто зарахувати «Агудас Ізраель» та Союз безпартійних релігійних євреїв. «Агудас Ізраель» (Союз Ізраїлю) утворився 1912 р. в Катовіцах на конференції равнів з Німеччини, Росії, Польщі та Австрії. Серед головних напрямків діяльності цієї партії варто виділити захист прав іудаїзму, заснування та забезпечення єврейських релігійних шкіл всіх типів, захист громадянських прав єврейського населення, меценатську діяльність, а також сприяння заснуванню в Палестині сільськогосподарських поселень євреїв-ортодоксів. «Агудас Ізраель» домагався також повного рівноправ'я євреїв згідно з Конституцією [3, s. 301].

В ідеології «Агудас Ізраель» релігійний чинник завжди домінував над політичним. Такий висновок можна навіть зробити з їхнього гасла: «Моліться за спокій Держави». «Агудас Ізраель» сприймав також сіоністичні постулати, але лише коли вони не суперечили засадам релігії. Головною відмінністю ортодоксів від сіоністів є ставлення до єврейської мови – ідеологи «Агудасу» визнають її лише мовою літургії, однак не мовою повсякденного вжитку. Звідти і різниця позицій відносно національного шкільництва.

У політичному житті «Агудас Ізраель» виявилася партією пристосуванців – їхні дії напряму залежали від політичної кон'юнктури. Вони блокувалися з різними єврейськими політичними силами залежно від обставин. Будь який радикалізм для «Агудасу» був неприйнятним.

Організаційна структура партії в Польщі напряму залежала від структури світової організації «Агудас Ізраель». Очолювала організацію Рада Равинів (120 членів), їй підпорядковувалася Екзекутивна рада (36 осіб) та Конгрес. Організаційна структура партії в Польщі виглядала таким чином: Загальний державний з'їзд, Головна Рада (100 членів), Центральний комітет та Екзекутива, що у свою чергу складалася з Президії (5 осіб) та знов-таки Центрального комітету. Екзекутива складалася з 8 відділів: культурно-релігійного, організації та пропаганди, економії та фінансів, політики та соціальної економіки, визнаньових гмін, відділ справ робітничої молоді, відділ молодіжної організації «Ceirej Agudas Israel», відділ виховання. Найнижчою структурною ланкою партії був Локальний комітет [4, s. 255-257].

За своїми суспільно-політичними поглядами майже нічим не відрізнявся від «Агудас Ізраель» Союз безпартійних релігійних євреїв. Члени Союзу вважали за необхідне підкорення єврейського населення впливам окремих равінів. Ця політична організація широко займалася благодійництвом [3, s. 301].

До наступної групи зараховують 4 сіоністичні партії, які об'єднувалися гаслом створення в Палестині єврейської держави. Всі ці організації належали до Світового сіоністичного конгресу, який кожні два роки збирався в одному з європейських міст. Спільною ідеєю сіоністичних партій була теза про національну автономію євреїв, що мала спиратися на організацію єврейських гмін виключно світського характеру.

Перша з них, «Histadruth Mizrahi», об'єднувала сіоністів-ортодоксів під гаслом «Релігія. Наука. Праця». Вони вважали, що культурно-національний розвиток єврейства має відбуватися згідно із засадами іудаїзму та виключно єврейською мовою [4, s. 301-302]. «Мізрахі» утворилася у Вільно 1902 р. Протягом свого існування постійно співпрацювала з «Histadruth ha'Syjonith be'Polonijah» (див. нижче), не дивлячись на відмінності у ставленні до польського уряду.

«Мізрахі» поділялася на три автономні організації за територіальним принципом, а саме: у Центральній Польщі та східних воєводствах (центр у Варшаві), у Західній Малополющі та Сілезії (центр у Кракові), та у Східній Малополющі з центром у Львові. Ці відділи керувалися Загальнодержавним З'їздом, який складався з делегатів, обраних Локальними комітетами. Він збирався раз на 2 роки. До «Мізрахі» також входила Центральна рада (50 членів) та Виконавчий комітет (10 осіб). На теренах Другої Речі Посполитої діяли 350 відділів «Histadruth Mizrahi», які об'єднували близько 22 тис. членів [4, s. 260-261].

Головною сіоністичною організацією була «Histadruth ha'Syjonith be'Polonijah», яка поділялася на три фракції: Eth Libnoth (Час будувати), Al Hamiszmaz (На сторожі) та Ревізіоністів [3, s. 301]. Вона була утворена 1925 р. Фракція «Час будувати» діяла помірковано. Головною метою її діяльності було сторення єврейської більшості в Палестині. Стосовно польського уряду вона займала лояльне становище, маючи великий вплив у Галичині. Протилежну позицію зайняла фракція «На Сторожі», виступаючи проти уряду, який не виконував своїх обіцянок відносно єврейської меншини. Ще більш радикальний напрямок репрезентували Ревізіоністи на чолі з В. Жаботинським. Вони декларували необхідність війни з Британією, яка володіла мандатом на Палестину [5, s. 95].

На Варшавській конференції 21 – 22 жовтня 1918 р. члени організації запропонували утворити Палестинський відділ, який би мав реєструвати всіх бажаючих виїхати до Палестини, а також організувати приготування до виїзду [7, s. 6]. На цій же конференції «Histadruth ha'Syjonith be'Polonijah» була усталена позиція організації відносно новоутвореної Польської держави. Конференція вітала возз'єднання народу (не зазначено, чи польського?) в єдиній незалежній державі. Однак на конференції висунуто протест стосовно політики польської влади відносно єврейської меншини, оскільки діячів єврейської громади навіть не запросили взяти участь у процесі відбудови державного апарату. Єврейські політики закликали польську владу виділити євреям певну кількість місць в Уставадавчому сеймі – пропорційно до кількості єврейського населення на польських землях. Декларувалося скликання Єврейського національного з'їзду, який мав об'єднати всі єврейські політичні організації і вирішити питання виїзду світового єврейства до Палестини [8]. У січні 1919 р. «Histadruth ha'Syjonith be'Polonijah» опрацювала програму персональної автономії польських євреїв. Зокрема у програмі виголошувалися такі тези.

1. Єврейська національність не може бути перешкодою отримання прав громадянина в повному обсязі.

2. Обмеження вживання єврейської мови у всіх сферах життя є неприпустимими.

3. Автономія мала спиратися на систему єврейських гмін. Найвищим органом самоуправління польського єврейства має бути Єврейське національне зібрання.

4. Євреї мають бути представлені в уряді.

5. Декларувалася автономія єврейського шкільництва, яке, однак, мало залишатися під наглядом польського уряду. Мають бути створені окремі кафедри єврейської мови, історії тощо [9].

Головним постулатом Сіоністичної партії праці «Hitachduth» (утворилася в 1920 р.) була теза про концентрацію розумової та фізичної праці, яка має привести до реалізації сіоністичної ідеї. Національні інтереси визнавалися вищими за класові [3, s. 302], [5, s. 95]. Головним завданням партії було формування в Палестині робітничої єврейської верстви населення на засадах соціалістичного господарства та національної автономії. Сіоністська партія праці вирізнялася своїм відверто негативним ставленням до міщанських та робітничих політичних угруповань. Розбіжності з правницею пояснювалися неприйняттям примату релігії у всіх сферах життя (за виключенням культурної). Протистояння з соціалістичними єврейськими організаціями пояснювалися позицією останніх стосовно ідеї єврейського осадництва у Палестині, а також запереченням сіоністами домінування класової боротьби.

Партія керувалася Загальнодержавним з'їздом (формувався з делегатів провінційних з'їздів) та Центральним комітетом із Секретаріатом на чолі. Західна Малопольща та Сілезія, а також Східна Малопольща мали власні Центральні Комітети, представники яких засідали в головному ЦК. Соціальною базою «Hitachduth» була інтелігенція та робітнича молодь [4, s. 266-257].

Єврейська соціалістична партія «Поалей Сіон» ідеологічно була пов'язана з сіоністами, однак визнання класової боротьби та примат соціалізму виразно говорить про її приналежність до робітничих партій [3, s. 302]. «Поалей Сіон» утворилася на з'їзді сіоністів у Полтаві (березень 1905 р.) і мала світовий характер. Влітку 1920 р. у Відні організація розпалася на Єврейську соціал-демократичну партію «Поалей-Сіон» та Єврейський комуністичний союз «Поалей-Сіон». Головний осередок лівиці «Поалей-Сіону» знаходився в Польщі, однак вони із зрозумілих причин уникали вживання прикметника «комуністичний». Соціальна база партії була цілком традиційною для робітничих політичних угруповань [2, s. 100-102].

Лівиця «Поалей-Сіону» діяла згідно із засадами Комінтерну, членом якої вона була. Якщо відкинути постулат палестинської держави для євреїв, то програма лівиці була цілком ідентична бундівській та комінтернівській. Правниця на теренах Польщі практично не діяла. «Поалей-Сіон» виявляла відверто вороже ставлення щодо польської державності, хоча і співпрацювала з лівими польськими партіями. Серед головних лідерів поалей-сіонізму варто згадати Н. Рафалкеса, І. Лева, Й. Мастбойма, Л. Голандського, Н. Буксбаума, Д. Лейбеля, М. Пжедеча, А. Фрейнда, Л. Васера, Л. Ріхтера, Е. Сінгера, Л. Фукса, Ш. Ейдельмана та ін. «Поалей-сіон» мав також спільні з бундівськими культурно-освітні організації.

Рупором політики поалей-сіоністів були друковані видання: «Arbeiter Wert» («Робітничий світ» – варшавський тижневик), «Jugnt fon» (краківський щомісячник «Штандарт молоді»), «Dos Leben» (краківський тижневик «Життя»), «Najer Jidiszer Arbeiter» («Новий єврейський робітник» – львівський тижневик правіці «Поалей-Сіону»), «Unzer Sztyme» (варшавський тижневик правого спрямування «Наш голос»), «Idisze Arbeiter Jugnt» (правий варшавський щомісячник «Єврейська робітнича молодь») [2, s. 106-129].

До народно-демократичного угруповання належать дві єврейські партії: Єврейська народна партія Польщі та Єврейська народно-демократична партія Польщі. Вони вважали польських євреїв окремою, автохтонною групою населення. Вони репрезентували ідею

національно-персональної автономії на чолі з Народною Радою [3, s. 302]. В історіографії цей рух дістав назву фолькістського. Найпотужніші осередки фолькістів знаходилися у Варшаві, Лодзі, Любліні та на Кресах. Фолькісти досить негативно ставилися до сіоністів та соціалістів, однак тісно співпрацювали з останніми у справі єврейського шкільництва. Фолькістський рух виступав проти клерикалізму, однак не проти релігії взагалі. Станом на 1926 р. фолькістський рух занепав, внаслідок розколів у партіях [5, s. 95-96.].

Практично всі єврейські партії мали власні молодіжні організації. До сіоністів належали «Молодий Сіон» (Seirej Sjon), «Hарсел-Насаіг», що блокувалися з Єврейською соціалістичною робітничою партією «Поалей Сіон». Існувала також організація, що об'єднувала єврейську молодь, яка прагнула виїхати до Палестини – «Hecholne» (Піонер). Ортодоксально налаштовану молодь об'єднувала «Seirej-Izrael». До крайньої соціалістичної лівиці належали Соціалістична організація єврейської молоді «Zukunft» (Майбутнє) (підконтрольна Бундові) та Союз комуністичної робітничої молоді Польщі [1, s. 88-89].

Таким чином, політичні організації польського єврейства репрезентували практично весь спектр спрямувань суспільно-політичних рухів того часу, а саме правіцю («Агудас Ізраель», Сіоністична організація, «Мізрахі», Сіоністична партія праці «Hitachdut»), центристів (фолькісти) та лівицю (Бунд, «Поалей-Сіон» (лівиця), Комбунд). Варто відзначити відносно високу (порівняно з іншими національними меншинами) популярність єврейських партій комуністичного спрямування, що навіть приєдналися до Комінтерну, а отже, й повністю прийняли його програму. Більшість політичних партій єврейської меншини сповідували ідею єврейської культурно-національної автономії в Палестині (тією чи іншою мірою), а деякі (більшість сіоністичних партій) зробили цю тезу засадничою у своїх програмних положеннях.

Проте суспільно-політичне життя польського єврейства ускладнювалося відсутністю консолідованості дій всіх політичних партій, відсутністю спільної ідеї. Каменем спотикання у справі консолідації сил польських євреїв була теза сіоністів про єврейську автономію в Палестині. Для комуністів ця ідея була неприйнятною, вони взагалі вважали необхідним нівелювати національний чинник. Натомість, єврейські комуністи виступали за єдність пролетаріату у боротьбі за перемогу соціалізму, тобто революційний чинник ставився вище національної ідеї. Через це про єдність не могло йти мови. Були відмінності і у формах діяльності політичних партій – частина намагалася обмежитися переважно культурно-освітньою діяльністю, інші ж взагалі не бачили інших форм боротьби, окрім страйків, маніфестацій, а іноді й відверто терористичних дій. Окремою унікальною особливістю партійної системи єврейської меншини Другої Речі Посполитої була наявність організацій так званих асиміляторів, що взагалі не визнавали окремішності єврейства і вважали себе частиною польської нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Belcikowski J. Charakterystyki i programy stronnictw politycznych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Z uwzględnieniem stronnictw żydowskich, ukraińskich, niemieckich, litewskich, białoruskich i rosyjskich na ziemiach polskich. Przewodnik praktyczny dla obywatela / J. Belcikowski. – Warszawa : Księgarnia Gustawa Szylinga, 1923. – 129 s.
2. Korsch R. Żydowskie ugrupowania wywrotowe w Polsce / R. Korsch. – Warszawa, 1925. – 216 s.
3. Złotnicki L. Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919 – 1927 / L. Złotnicki. – Warszawa, 1928. – XII, 375, [6] s.
4. Hafftko A. Żydowskie stronnictwa polityczne w Polsce Odrodzonej / A. Hafftko // Żydzi w Polsce odrodzonej: działalność społeczna, gospodarcza, oświatowa i kulturalna. T. 2 / [red. I. Schiper, A. Tartakower, A. Hafftko]. – Warszawa : Żydzi w Polsce Odrodzonej, 1933. – S. 249-285.
5. Żebrowski R. Społeczeństwo żydowskie w II Rzeczypospolitej / R. Żebrowski // Studia z dziejów żydów w Polsce. T. 1. – Warszawa : Żydowski Instytut Historyczny, 1995. – S. 81-100.
6. Письмо деятеля КРПП П. Лапиньского в Исполнительный Комитет Коммунистического Интернационала о терроре польских властей по отношению к рабочим организациям и партиям. – 28 июля 1920 г., Берлин // Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – Т. III : апрель 1920 г. – март 1921 г. / [подг. С. Вронский, В. Гостыньская, А. Заторский и др.]. – М. : Наука, 1965. – С. 207-211.

7. W sprawie Palestyny // Materiały w sprawie żydowskiej w Polsce / [pod red. I. Grünbauma]. – Z. 1. – Warszawa, 1919. – S. 5-6.
8. W sprawie polityki krajowej // Materiały w sprawie żydowskiej w Polsce / [pod red. I. Grünbauma]. – Z. 1. – Warszawa, 1919. – S. 6-7.
9. Program personalnej autonomji narodowej żydów w Państwie Polskiem, opracowany w styczniu 1919 r. przez C. K. Organizacji Sjonistycznej w Malopolsce // Materiały w sprawie żydowskiej w Polsce. Żydzi jako mniejszość narodowa / [pod red. I. Grünbauma]. – Z. 2. – Warszawa, 1919. – S. 91-92.

E.S. Gorb

Деятельность еврейских политических партий на территории Польши на протяжении 1918 – 1926 гг.

Статья посвящена анализу пяти основных направлений общественно-политической жизни еврейской общины Польши в межвоенный период: ассимиляторского, ортодоксального, сионистского, социалистического и фолькистского. Проанализированы политические программы, персональный состав и социальная база основных еврейских политических партий.

Ключевые слова: еврейское меньшинство, социально-политические организации, партии, Вторая Речь Посполитая.

E.S. Gorb

The activities of Jewish political parties in Poland during 1918 – 1926 years

This article analyzes the five key areas of socio-political life of the Jewish community in Poland in the interwar period: assimilation, orthodox, Zionist, socialist and folkist. Analyzed the political programs, personal composition and social base of the main Jewish political parties.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2013.